УДК 335(477.82)
ТКАЧУК П.П.

ВЕЛИКА ВІЙНА ТА УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ: ПОГЛЯД ДОСЛІДНИКІВ ВОЛИНСЬКОГО КРАЮ

Дем'янюк О.Й. Воєнна історія Волині: історичні нариси: в 5 т. Т. 3: 1914–1923 / О.Й. Дем'янюк, І.М. Пасюк. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2015. – 280 с.

У попередніх рецензіях на багатотомну воєнну історію Волинського краю ми вказували на значний пласт історичних джерел, піднятих науковцями цього видання [*Ткачук П.П.* Фундаментальні дослідження воєнної історії Волині / П.П. Ткачук // Військово-науковий вісник. Вип. 22. – Львів: АСВ, 2014, с. 281–286].

Рецензований третій том п'ятитомного видання «Воєнна історія Волині: історичні нариси» волинських авторів доктора історичних наук, професора О.Й. Дем'янюка і завідувача філії Національного військово-історичного музею України – Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки (м. Луцьк) І.М. Пасюка присвячені короткому відтинку вітчизняної історії – 1914–1923 роки. Короткому, проте цікавому й насиченому військовими подіями періоду. Адже у цей час закладалися підвалини національного війська, проходило переозброєння армій воюючих блоків, випробовувалася нова зброя, з'являлися нові роди військ.

Зважаючи на недостатній ступінь регіональних досліджень періоду Першої світової війни і доби Української революції у розрізі воєнної історії окремо взятого краю, автори провели складну роботу із систематизації масиву опрацьованого матеріалу й джерел, подекуди суперечливих чи сумнівних за достовірністю, та

Ткачук Павло Петрович, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч освіти України, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.
© Ткачук П.П., 2017

створили комплексне дослідження проблеми воєнної історії Волинського краю від початку Першої світової війни до остаточного поділу території Великої Волині між двома державами – радянською Україною і Річчю Посполитою. Обраний дослідниками кут дискурсу актуальний та заслуговує схвалення.

Із тексту книги помітно, що автори не обходять дражливих питань військово-політичної минувшини, її впливу на розвиток волинського регіону, намагаються пояснити читачеві окремі епізоди героїчного минулого волинян, виявити й ліквідувати «білі плями» воєнної історії регіону столітньої давнини.

Автори рецензованої праці, охопивши незначний проміжок часу, подають воєнно-історичний аналіз окремо взятого українського регіону, не вириваючи його при цьому із контексту загальнодержавних військово-політичних процесів. Поряд із цим, а сьогодні це вже незаперечно, дослідники розглядають добу великих потрясінь у контексті загальноєвропейських військово-політичних подій. З історичних нарисів помітно, що автори чітко усвідомили – сучасні дослідження української воєнної історії періоду Першої світової війни й Української революції докорінно відрізняються від позицій дослідників радянського періоду. Про це свідчать використані науковцями джерела, цитати, перехресні звірки описаної попередніми дослідниками події.

Тому не дивує, що для вирішення завдання ними було опрацьовано значний масив архівних документів десяти центральних і регіональних архівів України, збірники документів, наукову літературу вітчизняних і зарубіжних дослідників, спогади тощо (загалом – 397 позицій). Вважаємо, що джерельна та історіографічна база дослідження дозволила об'єктивно висвітлити воєнну історію Волині 1914–1923 рр.

Починаючи із передмови, автори знайомлять читача з головними аспектами спільної роботи, вказують на те, що початок війни практично не зачепив територію сучасної Волинської області, крім незначного епізоду на австро-

російському кордоні в районі Сокаль – Устилуг. Широкомасштабні бойові дії на території Волині розпочалися лише влітку 1915 р. після відступу російської імператорської армії з території Східної Галичини і Царства Польського. Після цього Західна Волинь на довгі чотири роки стала місцем активних чи маневрених бойових дій, що негативно відобразилося на повсякденному житті й добробуті пересічних жителів краю, міграційних процесах у регіоні.

Продовжуючи обраний у попередніх томах спосіб подачі матеріалу, автори у формі нарисів пропонують читачеві власну концепцію перебігу військово-політичних подій у Волинській губернії. Полишаючи інколи академічний, суто науковий, виклад результатів дослідження, О. Дем'янюк та І. Пасюк зробили надрукований матеріал зрозумілим для широкого кола читачів, які цікавляться воєнною історією Волині.

Структурно рецензована праця побудована за історико-хронологічним принципом, що можна визнати виправданим, споглядаючи на попередні два томи і оцінюючи матеріал третього. Автори і на цей раз гармонійно поєднують опис бойових дій на території Волині та події, які відбувалися на загальнодержавному і міжнародному рівнях. Використані авторами методологічні підходи до аналізу, узагальнення та інтерпретації опрацьованого матеріалу дозволили їм події регіонального рівня розглядати крізь призму загально-європейських військово-політичних процесів. Окрім того, дослідження містить значний ілюстративний матеріал, який надає роботі наочності й системності.

Рецензоване нами науково-популярне видання складається з 20 нарисів, кожен з яких охоплює певний етап у розвитку воєнної історії Волинського краю, чи конкретної події, яка мала визначальний вплив на розвиток суспільно-політичного та соціально-економічного життя населення Волині, а нерідко й інших, суміжних з нею, українських територій.

Так перший і другий нариси автори присвятили дислокації підрозділів російських військ на території Волинської губернії напередодні Першої світової війни, аналізу й оцінці ролі й місця волинських земель у планах ворожих мілітарних блоків Антанти та Троїстого (згодом Четверного) союзу. Дослідники небезпідставно стверджують, що територія Волинської губернії в ту пору була насичена російським військом, яке, окрім усього іншого, було фундаментом російського самодержавства в краї.

Поряд із цим автори слушно зауважили, що по закінченні першого року війни в середовищі пересічних громадян Російської імперії починає зароджуватися невдоволення протіканням бойових дій – війна, яка мала відбуватися поза межами держави династії Романових, прийшла на терени Волинської й Подільської губерній. Місцеве населення поступово почало втрачати інтерес до війни, військової повинності й військової служби. Волинською губернією ширяться випадки ухиляння від мобілізації.

Один із нарисів праці присвячений освітньо-культурній діяльності Українських січових стрільців у західноволинських повітах. Погоджуємося з авторами, що вербункова місія УСС переросла з часом у широкомасштабну акцію щодо залучення місцевого населення до освітньої роботи, формування національної свідомості волинян. Делеговані січові стрільці стали справжніми організаторами суспільно-політичного життя в краї, носіями української національної державницької ідеї на теренах Володимир-Волинського, Ковельського і Луцького повітів Волинської губернії.

Цікавими є оцінки авторів наступальної операції військ Південно-Західного фронту навесні-восени 1916 р. більш відомої як Брусиловський (Луцький) прорив. Зокрема це стосується 8-ї російської армії. Адже її бойовий шлях безпосередньо пов’язаний з територією Волинської губернії. Саме тут військові підрозділи армії (командарм – генерал від кавалерії О. Каледін) у складі Південно-Західного фронту брали участь в наступальних операціях

на Луцьк, Володимир-Волинський, Ковель влітку 1916 р. Бойові підрозділи 8-ї армії на початку наступу були поділені на дві групи – Рівненську й Сарненську з відповідними наступальними завданнями на луцькому і ковельському напрямках. Відмічено роль вояків 8-ї армії в реалізації завдань головнокомандувача Південно-Західним фронтом генерала від кавалерії О. Брусилова. Адже на цю армію випав найбільший тягар бойових дій на Волині, що й позначилося на її втратах.

Загалом на фоні вдалого наступу російської армії в районі Луцька, але через відсутність чіткого стратегічного завдання, неузгодженості наступу російських Південно-Західного, Західного, Північного фронтів, він не мав ефективного продовження. Натомість для волинських земель, які потрапили в сферу бойових дій, події весни-осені 1916 р. мали негативний вплив: знищені будівлі, поруйновані села, занедбані поля, величезна біженська хвиля. Вражає цифра, наведена авторами нарисів, – до зими 1916 р. з Волинської губернії близько 50% працездатного чоловічого населення було мобілізовано до лав регулярної армії.

Добу Української революції дослідники розглядають у кількох нарисах. Тематично зібрана й опрацьована інформація, розміщена у нарисах «Наростання більшовицької агітації та безладу в російській армії (літо-осінь 1917 р.)», «Внутрішня збройна боротьба на території Волинської губернії взимку 1917–1918 рр.», «Волинська губернія в умовах австро-німецької присутності», «Волинь в умовах більшовицької агресії (осінь 1918 – весна 1919 рр.)», «Польсько-українське протистояння на території Західної Волині», «Волинський терен у Зимових походах Армії УНР» і т.ін.

Так автори зазначають, що вже в березні 1917 р. у підрозділах Південно-Західного фронту почали організовуватися українські ротні команди, в яких групувалися солдати-земляки з різних повітів України. Паралельно створювалися різноманітні військові гуртки, клуби, ради та інші організації. Втім загострення боротьби між

різними політичними силами, поступова деградація армії під впливом більшовицької агітації негативно впливали на військово-політичну ситуацію на території Волинської губернії. Тому до кінця 1917 р. більшість повітових міст Волинської губернії перебувало під владою більшовиків і підконтрольних їм рад. На початок 1918 р. лише влада губернського міста залишалася вірною Центральній Раді.

У добу Гетьманату на території Волинської губернії було завершено формування і вишкіл Першої стрілецько-козацької (Сірожупанної) дивізії, укомплектованої з військовополонених російського війська, які перебували в основному у таборах на території Австрії. А після антигетьманського перевороту Директорія УНР, поступово втрачаючи свою територію під натиском ворогів, – більшовицької Росії, денікінської й польської армій, перебралася на волинський терен.

На увагу заслуговують нариси, присвячені волинянам, які в силу обставин стали на захист власної держави, а також відомим особам, які брали участь у формуванні воєнної історії Волинського краю. Серед них – майбутній гетьман Української держави П. Скоропадський, майбутній керманич Польської держави Ю. Пілсудський, майбутній президент Фінляндії К.-Г. Маннергейм, флігель-ад'ютант корейського імператора полковник Кім Ін Шу та інші.

Ознайомлення з книгою «Воєнна історія Волині: історичні нариси» переконує у фаховій зрілості авторів видання, їхньому вмінні детально аналізувати опубліковані джерела, формулювати аргументовані й виважені висновки. Сподіваємося, що праця О. Дем'янюка та І. Пасюка допоможе історикам, краєзнавцям, дослідникам минувшини краще розібратися зі складнощами воєнних сторінок Волинського краю під час Першої світової війни та доби Української революції.

Надійшла до редколегії 10.12.2016 р.